

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.22.014.17226

Alicja Przybyszewska
(Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego, Oddział
Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu)
dr, Alicja.Przybyszewska@bracz.edu.pl
ORCID iD: 0000-0002-4004-3246

Niewydane książki Włodzimierza Odojewskiego w poznańskich zasobach archiwalnych

Archiwa poznańskich instytucji obfitują w zbiory dokumentujące drogę twórczą Włodzimierza Odojewskiego (1930–2016), wybitnego prozaika, krytyka literackiego, autora słuchowisk i dramatów, który urodził się w Poznaniu i z tym miastem związał w latach studiów uniwersyteckich oraz początków pracy literackiej [ilustr. 1]. Celem artykułu jest prezentacja dwóch zespołów archiwalnych, w których zachowały się materiały do biografii pisarza: Archiwum Włodzimierza Odojewskiego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego w Ośrodku Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego. Prezentacji dokonam, skupiając się na najcenniejszych odkryciach w obu zespołach, za jakie uznać wypada nie publikowane dotąd teksty literackie autora cyklu podolskiego. Zasoby te, odległe proveniencją, gromadzą materiały wzajemnie się uzupełniające i dopełniające, pozwalające scalić rozproszoną ze względów biograficznych bogatą i obszerną spuściznę Odojewskiego, a następnie sporządzić katalog zbierający wszystkie zachowane rękopisy i autografy pisarza¹.

---

¹ Poza wskazanymi zasobami dokumentację Włodzimierza Odojewskiego można odnaleźć także w zbiorach Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: teczki W. Jasińskiego-Odojewskiego – dokumentacja studiów socjologicznych i ekonomicznych, sygn. 144/1052 oraz 298/1/9. Zasobem źródłowym o nieocenionej wartości dla badań powojennego środowiska literackiego są także materiały zgromadzone w Ośrodku Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego Archiwum Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich, poświadczające aktywność młodego Odojewskiego w życiu literackim,

Ilustr. 1. Włodzimierz Odojewski, ok. 1955 r.

Archiwum Włodzimierza Odojewskiego na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego. *Codzienna ściana płaczu i Tamten świat*

Do zbiorów Ośrodka Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego² w Poznaniu na początku lat pięćdziesiątych XX w. trafiło Archi-

---

w tym jego przynależność do Koła Młodych, pracę nad wczesnymi, publikowanymi w latach pięćdziesiątych opowiadaniem, zebranymi potem w debiutanckim tomie *Opowieści leskie* (1954) oraz w antologii *Na wsi poznańskiej* (1955). Zob. *Katalog rękopisów Ośrodka Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego*, t. 1: *Archiwum Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich (1929–1983)*, sygn. Rkp. DL/1-DL/139, oprac. R. Kurewicz, Poznań 1996.

² Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego jest oddziałem Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, utworzonym w 1983 r. w celu gromadzenia, opracowywania i udostępniania rękopiśmiennych spuścizn pisarzy związanych z Poznaniem i Wielkopolską, a także dokumentacji życia literackiego miasta i regionu. Zbiory Ośrodka opracowane zostały i wydane w pięciu tomach *Katalogu rękopisów Ośrodka Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego*: t. 1: *Archiwum Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich*; t. 3: *Spuścizna literacka Józefa Ratajczaka*; t. 5: *Spuścizna literacka Mariana Grześczaka*; t. 2 i 4 to katalog zbierający spuścizny różnych pisarzy (m.in. Kazimierzy Iłakowiczówny, Wincentego Różańskiego, Przemysława Bystrzyckiego, Stefana Balickiego, Marii Wicherkiewiczowej, Aleksandra Rogalskiego i innych),

wum Wydawnictwa Poznańskiego, które zostało przekazane wskutek likwidacji oficyny we wstępnej fazie transformacji ustrojowej. Wydawnictwo Poznańskie powstało w 1956 r., na fali odwilży październikowej, w celu zapewnienia obsługi wydawniczej środowiskom literackim i naukowym Wielkopolski i Ziemi Zachodnich. Wydatny wkład w powołanie Wydawnictwa mieli poznańscy pisarze, którzy w ciągu powojennej dekady byli pozbawieni niezależnej oficyny, realizującej własny plan wydawniczy, uwzględniającej zapotrzebowanie lokalnych środowisk twórczych i naukowych³. Dokumentację archiwalną ponad trzech dekad funkcjonowania Wydawnictwa Poznańskiego stanowią teki redakcyjne wydanych książek (zawierające korespondencje, recenzje, umowy i inne materiały dotyczące edycji książki), projekty graficzne oraz ogromny zasób fotografii. Zachowała się także dokumentacja ogólna Wydawnictwa: plany wydawnicze, korespondencja z instytucjami, zestawienia finansowe i protokoły.

Najcenniejszą materię źródłową Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego⁴ stanowi dokumentacja książek zaniechanych, wycofanych z planu wydawniczego z rozmaitych przyczyn, a jedną z istotniejszych była interwencja cenzury. W zasobie tym poza dokumentacją zachowały się także teksty książek zaniechanych, niekiedy w formie odbitek drukarskich, co świadczy o odstąpieniu Wydawnictwa od publikacji na etapie zaawansowanych prac redakcyjnych. Zasób ten, odslaniający losy wydawnicze licznych niewydanych książek, pokazujący uwarunkowania wewnętrznej kontroli tekstów, w tym mechanizmy działania cenzury, ma szczególną wartość badawczą i poznawczą. W dokumentacji książek zaniechanych Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego odnalezione zostały dwie książki Włodzimierza Odojewskiego: tom opowiadań *Codzienna ściana płaczu* oraz książka z publicystyką literacką *Bez dogmatów. Eseje, dialogi, pamflety*, które – do tej pory nie wydane – stanowią uzupełnienie opublikowanej bibliografii twórczości autora *Oksany*⁵. Poznańska dekada w twórczości au-

---

a ponadto dokumentację Klubu Literackiego w Poznaniu, gazety mówionej „Struktury” oraz czasopisma „Arkusz”. W kolejnych tomach katalogu znajdą się opracowania spuścizn Czesława Latawca, Tadeusza Kraszewskiego, Ewy Najwer oraz dokumentacja „Struktur Trzecich”.

³ Na temat działalności oficyny zob. J. Ziolek, *10 lat pracy Wydawnictwa Poznańskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 1966, nr 4, s. 49–72; T. Świtłała, *25 lat działalności Wydawnictwa Poznańskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 1981, nr 3, s. 5–42; Z. Szmajnski, *Wydawnictwo Poznańskie*, „Kronika Miasta Poznania” 2005, nr 3, s. 105–118; M. Rezler, *Fredry 8. Historia Wydawnictwa Poznańskiego*, Poznań 2016.

⁴ W celu oznaczenia dokumentacji z tego zasobu w dalszej części artykułu posługuję się skrótem: AWP.

⁵ W artykule pomijam prezentację drugiej zaniechanej wówczas książki Włodzimierza Odojewskiego – *Bez dogmatów* (AWP, sygn. 22), niemniej warto wspomnieć, że również i ten tom miał doniosłe znaczenie we wczesnej biografii pisarza, dokumentuje bowiem przełomowy moment odejścia Odojewskiego z Koła Młodych przy Poznańskim Oddziale Związku

tora, czyli lata 1951–1960, to okres ważki, bo obejmujący najwcześniejszy etap jego twórczej drogi. U kresu tej dekady znajduje się przełomowa dla dalszej biografii Odojewskiego decyzja Wydawnictwa o wstrzymaniu wyżej wymienionych, złożonych w 1957 r. książek pisarza – rewizjonisty, ogłaszającego na łamach „Tygodnika Zachodniego” teksty publicystyczne i krytycznoliterackie wymierzone w system opresyjny dla przedstawicieli środowisk twórczych. Oba tomy, zatwierdzone w planie wydawniczym wiosną 1958 r., zostały zaniechane już na etapie zaawansowanych prac redakcyjnych. W uzasadnieniu wycofania się Wydawnictwa z edycji *Codziennej ściany płaczu* znajduje się informacja: „Tom opowiadań zawierał szereg sformułowań natury rozrachunkowej na tematy społeczne i polityczne. W drugim kwartale 1958 r. zdecydowano odstąpić od publikowania pozycji”⁶ [ilustr. 2]. O decyzji Wydawnictwa pisarz dowiedział się z listu, datowanego na 15 grudnia 1958 r.; niedługo później, 27 grudnia, Odojewski odebrał kolejny list z Wydawnictwa, tym razem informujący o odstąpieniu od druku tomu *Bez dogmatów*⁷. Obie książki, które wcześniej uzyskały bardzo wysokie oceny recenzentów wewnętrznych i zdecydowaną rekomendację do druku, w relacji Odojewskiego przepadły wskutek interwencji Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie⁸. Zmagania z cenzurą, zakończone wstrzymaniem edycji obu tomów doprowadziły wówczas Odojewskiego do decyzji o opuszczeniu Poznania i przeniesieniu się do Warszawy⁹.

Literatów Polskich (i od socrealistycznej prozy stanowiącej właściwy debiut autora), które rozwiązało się, a część skupionych w nim pisarzy utworzyło redakcję „Tygodnika Zachodniego”. Odojewski publikował w nim szkice, recenzje literackie i teatralne, uwagi o środowisku pisarskim i metodach twórczych, częściowo pod rodzowym nazwiskiem: Jasiński. Więcej na ten temat zob. A. Przybyszewska, *Poznańskie lata Odojewskiego. Przyczynek do kalendarium życia i twórczości (i edycji książek zaniechanych)* [w:] *Zabezpieczanie śladów. Wokół życia i twórczości Włodzimierza Odojewskiego*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, Poznań 2018, s. 93–104.

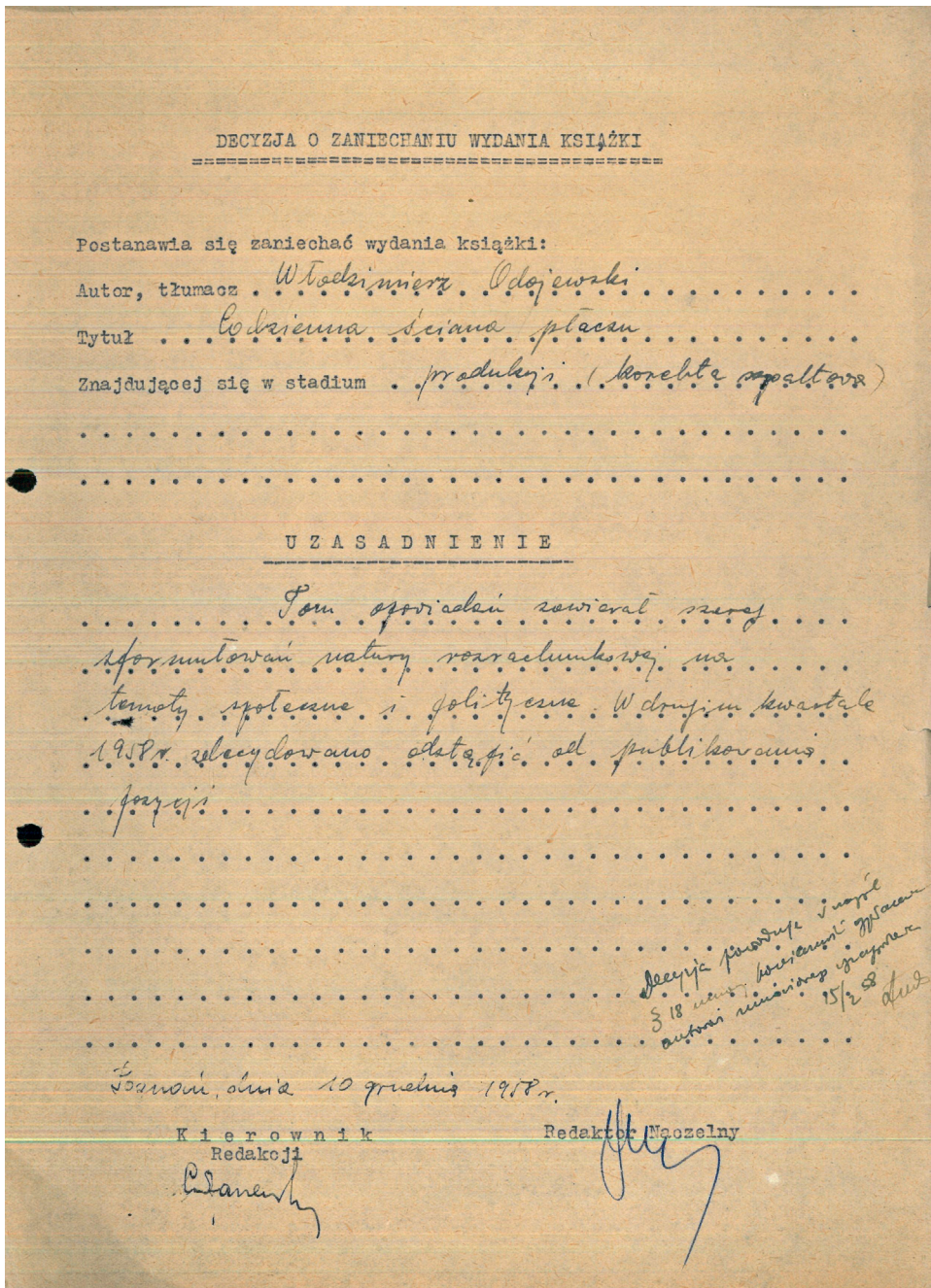
⁶ Decyzja o zaniechaniu wydania książki [*Codziennej ściany płaczu*] na etapie korekty szpaltowej, 10 grudnia 1958 r., AWP, sygn. 23.

⁷ Zob. listy Wydawnictwa Poznańskiego do W. Odojewskiego z 15 grudnia 1958 r. w sprawie odstąpienia od edycji *Codziennej ściany płaczu* (AWP, sygn. 23) oraz z 27 grudnia 1958 r. w sprawie odstąpienia od edycji *Bez dogmatów* (AWP, sygn. 22). W dokumentacji tej drugiej książki nie zachowało się uzasadnienie zaniechania edycji, znajdujemy natomiast list Jerzego Ziołka do prezesa Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie, w którym dyrektor Wydawnictwa zgłasza konieczność podjęcia dodatkowej weryfikacji tomu esejów z powodu zastrzeżeń wniesionych do tej pozycji przez cenzurę w Poznaniu. Zob. AWP, sygn. 22, list J. Ziołka z 6 marca 1957 roku.

⁸ Zob. W. Odojewski, *Od autora* [w:] *Kwarantanna*, wyd. 3, Warszawa 2009, s. 5–6.

⁹ Poznański etap biografii, który później autor *Codziennej ściany płaczu* gorzko wspominał jako zakończony nagonką na niego, znajduje odzwierciedlenie w jego listach do Jarosława Iwaszkiewicza z lat 1955–1960 (zob. J. Iwaszkiewicz, W. Odojewski, *Korespondencja*, „Twórczość” 2020, nr 11, s. 108–127).

Ilustr. 2. Decyzja o zaniechaniu wydania *Codzienniej ściany płaczu*, 1958 r.

Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego w Ośrodku Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego w Poznaniu

Na dokumentację obu książek składają się teksty literackie oraz materiały, poświadczające pracę redakcyjną i proces wydawniczy¹⁰. Uwagę skieruję w tym miejscu na tom opowiadań jako książkę – jakkolwiek niewydaną – rozpoczynającą jednak ważny etap biografii pisarza. *Codzienna ściana płaczu*¹¹ zachowała się w czterech wersjach: dwa komplety maszynopisów, złożonych przez Odojewskiego do Wydawnictwa w 1957 r. (pierwotna wersja książki), oraz dwie odbitki szrotkowe z roku następnego, które powstały po obróbce redakcyjnej (końcowa wersja książki). W zamiarze autora na zawartość tomu złożyło się dziewiętnaście opowiadań, natomiast w wersji końcowej (szrotkowej) znajdujemy ich szesnaście. Obie szrotki zawierają ślady korekty autorskiej i redakcyjnej, z czego wynika, że taki kształt książki został ostatecznie zaakceptowany przez Odojewskiego. Dokumentacja wydawnicza oraz inne źródła, w których zawarte są sądy pisarza o przygotowywanej wówczas książce, pozwalają jednak domniemywać, że ten tom miał w jego twórczości znaczenie przełomowe. *Codzienna ściana płaczu* to książka, która bez wątpienia mogła zmienić bieg jego pisarskiej drogi. Znajdują się w tym tomie teksty przynależące do rozległego ukraińskiego archipelagu prozy Włodzimierza Odojewskiego, którego kwintesencją są kolejne tytuły składające się na arcydzielny cykl podolski (zbiór opowiadań *Zmierzch świata* z 1962 r., oraz powieści: wydana dwa lata później *Wyspa ocalenia* i *Zasypie wszystko, zawieje...* z 1973 r.).

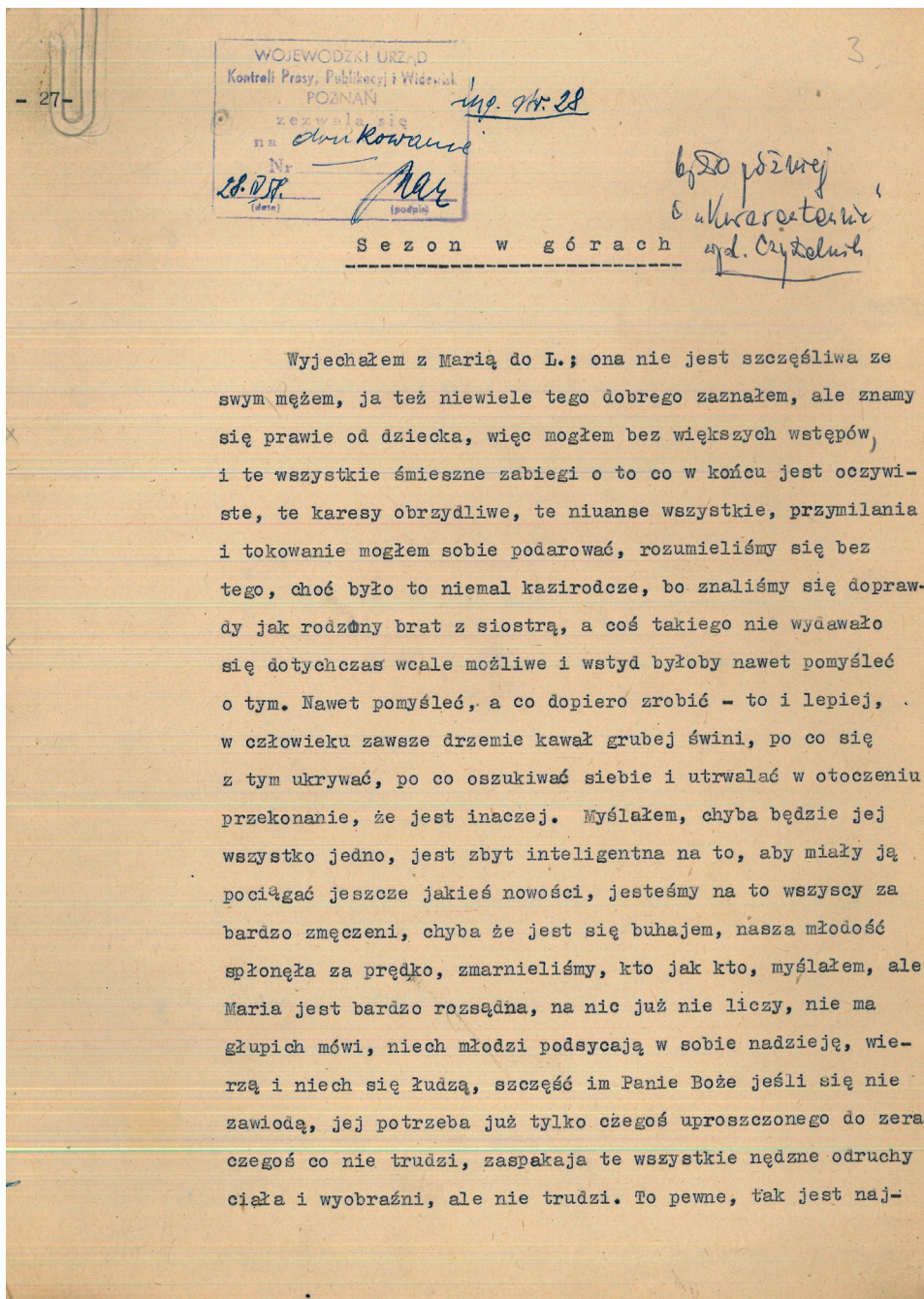
Podkreślić należy, że *Codzienna ściana płaczu* składa się w większości z opowiadań, które zostały przez Odojewskiego wcześniej lub później opublikowane (miały swoje pierwodruki prasowe lub znalazły się w późniejszych tomach opowiadań, w tym w *Kwarantannie* oraz *Zmierzchu świata*). Cały tom jednak nigdy nie ukazał się w kształcie, jaki nadał mu autor w 1957 r., a który dla Jerzego Ziomek okazał się „lirycznym pamiętnikiem pokolenia”, Stanisław Hebanowski natomiast ujrzał w książce świadectwo „niekończącego się sporu o obraz codzienności”¹² [ilustr. 3]. *Codzienna ściana płaczu*

¹⁰ Na dokumentację *Codzienną ścianę płaczu* w AWP składają się materiały z lat 1957–1958: zarządzenie o włączeniu tomu do planu wydawniczego; protokół z narady dotyczącej edytor-skiego kształtu książki; umowy wydawnicze z W. Odojewskim oraz recenzentami wewnętrznymi: J. Ziomek, S. Hebanowski i W. Machem; trzy recenzje wewnętrzne; korespondencja wydawnictwa z autorem i recenzentami; kalkulacja wydawnicza; dokument ustalający wysokość nakładu; specyfikacja techniczna książki; decyzja o zaniechaniu wydania książki. Dokumentację uzupełniają cztery komplety opowiadań składających się na *Codzienną ścianę płaczu*.

¹¹ Tom złożony do Wydawnictwa początkowo zatytułowany był *Po tamtej stronie oceanu*, na etapie pracy redakcyjnej autor postanowił nadać książce tytuł innego opowiadania – *Codzienna ściana płaczu*. Oba utwory zostały uznane przez oceniającego książkę Jerzego Ziomek za najlepsze teksty zaproponowane w recenzowanym tomie. Zob. J. Ziomek, *Rec. Wł. Odojewski „Po tamtej stronie oceanu”*, AWP, sygn. 23, [k. 1–3].

¹² J. Ziomek, *Rec. Wł. Odojewski „Po tamtej stronie oceanu”* [k. 1]; S. Hebanowski, *Recenzja. O książce Włodzimierza Odojewskiego „Po tamtej stronie oceanu”*, AWP, sygn. 23, [k. 3].

Ilustr. 3. Fragment opowiadania z *Codzienniej ściany płaczu* ze zgodą cenzury poznańskiej
 Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego

czytana w swoim właściwym kontekście czasowym przedstawia się jako z jednej strony podsumowanie poznańskiej dekady pisarza (szereg opowiadań z nurtu tzw. czarnej prozy), z drugiej natomiast otwarcie nowych zupełnie horyzontów tej twórczości (zaczątki cyklu podolskiego)¹³. W tej perspektywie warto bliżej przyjrzeć się jednemu tekstowi, zawartemu w omawianym tomie, szczególnie wyróżnionemu przez Odojewskiego. Mam na myśli dotąd nie wydany *Tamten świat*¹⁴.

Jest to opowiadanie liczące dziewiętnaście stron, zachowane w postaci maszynopisowej w tece z tekstami, które Odojewski wyłączył z *Codziennej ściany płaczu* po konsultacji z redaktorami Wydawnictwa Poznańskiego. Zredukowano wówczas tom także o dwa inne teksty: *Wesołe miasteczko* i *Na przystani*. O ile jednak dwa wymienione opowiadania, wcześniej publikowane, nie wyróżniają się szczególnie na tle ówczesnej prozy Odojewskiego, o tyle *Tamten świat* stanowi – zarówno swoją tematyką, jak i stylistyką – wyraźny przełom w jego twórczości. Fabułą utworu są dzieje pisarza, który powraca z amsterdamskiego kongresu literackiego w „rodzinne strony”. Podczas podróży pociągiem zastanawia się nad książką, która od dawna w nim żyje, ale czasy nie sprzyjają jej napisaniu. Narrator powtarza w myślach dobrze znaną już sobie fabułę, wziętą z własnego życiorysu, czyli opowieść o wysiedlonym z rodzinnych Kresów do Kazachstanu młodzieńcu z krótką partyzancką przeszłością, który zajmował się wypasem bydła na stepie buriackim, a potem trafił do sowchozu Urta-Naja, skąd zbiegł, ale został schwytyany i osądzony trafił

¹³ Na zawartość *Codziennej ściany płaczu* w wersji pierwotnej złożonej do wydawnictwa składają się następujące opowiadania: *Niech przyjdzie śmierć...* (druk. „Ziemia i Morze” 1956, nr 15; *Zmierzch świata* 1962); *Potem będzie łatwiej* (druk. *Zmierzch świata* 1962); *Ja i on* (druk. „Widnokrąg” 1956, nr 23); *Znużenie* (druk. „Arkusz” 1997, nr 5; *I poniosły konie* 2006 pt. *Miejsce pod słońce*; *Kwarantanna* 2009 pt. *Pod słońce*); *Nim drugi raz wstanie świt* (druk. *Zmierzch świata* 1962); *Melodramat* (druk. „Wyboje” 1957, nr 23–24); *Po tamtej stronie oceanu* (druk. „Tygodnik Zachodni” 1957, nr 33; *Kwarantanna* 2009); *Droga* (druk. *Kwarantanna* 2009); *Pogrzebany* (druk. „Twórczość” 1958, nr 11, s. 58–68; *Kwarantanna* 1960; *Kwarantanna* 2009); *Jeźdźcy* (druk. *Kwarantanna* 1960); *Codzienna ściana płaczu* (druk. „Ziemia i Morze” 1957, nr 20); *Czekanie* (druk. „Pomorze” 1959, nr 20 pt. *Wyczekiwanie*; *Kwarantanna* 1960; *Kwarantanna* 2009 pt. *Wyczekiwanie*); *Ocalenie* (druk. *Kwarantanna* 1960); *Powrót* (druk. „Twórczość” 1957, nr 8); *Kwarantanna* 1960); *Na przystani* (druk. „Warmia i Mazury” 1956, nr 7); *Tamten świat*, *List* oraz *Wesołe miasteczko* – trzy opowiadania niepublikowane. Zob. W. Odojewski, *Codzienna ściana płaczu/Po tamtej stronie oceanu* [szczęotka wydawnicza] AWP, sygn. 23.

¹⁴ W. Odojewski, *Tamten świat* [maszynopis opowiadania] [w:] *Codzienna ściana płaczu...*, AWP, sygn. 23, s. 54–72. Odojewski w liście do J. Iwaszkiewicza tak pisał o tym opowiadaniu: „Przesyłam owe zatrzymane nowele, o których mówiłem. W rezultacie targów, tylko *Tamten świat* wyleciał definitywnie z tomu, z tą resztą mam jeszcze raz popróbować. Nie mogłem nanieść na tekst ostatecznych, drobnych poprawek, które poczyniłem po recenzji Stulka [Hebanowskiego – A.P.], gdyż nie mogę teraz wyciągnąć tego egzemplarza z wydawnictwa [...] Do *Tamtego świata* byłem ogromnie przywiązany. Gdy skończyłem to w styczniu, wydało mi się, że to najlepsza moja rzecz, a teraz rozlaży mi się w czytaniu” (zob. list z 20 grudnia 1957 r., *Korespondencja...*, s. 118).

do łagru (kopalni miedzi). Także stąd zdołał uciec na pustynię, gdzie zyskał pomoc u turkmeńskich koczowników. Jak wspomina narrator, ta książka należała do obszaru milczenia. Aby powstała, trzeba było powrócić do „tamtego świata”, czyli świata dzieciństwa, z którego miała zrodzić się ta właśnie, najlepsza jego powieść. Narrator ginie rozstrzelany przez straż graniczną, a w wymiarze symbolicznym – zabiera tę powieść ze sobą. Opowiadanie w swej warstwie treściowej jest spokrewnione z tematyką esejów, pamfletów i szkiców Odojewskiego zebranych w tomie *Bez dogmatów*, a drukowanych w latach 1956–1957 w „Tygodniku Zachodnim” w cyklu pod tym samym tytułem. W jednym z nich, zatytułowanym *Z dziennika*, czytamy:

Każdy z piszących winien mieć swój kamienny świat – świat, który ciąży i boli. I uważać go winien za coś jedyne i wyjątkowe. Nic tak nie sprzyja powstaniu dzieła sztuki, jak obsesja świata i własnego nań spojrzenia. Strzeżmy się bardziej niż ognia tak zwanego obiektywnego stosunku do ludzi, rzeczy i spraw nas otaczających. Nawet skrajny subiektywizm nie jest tak niebezpieczny, choć ryzykuje się wiele – powstać może bowiem dzieło zupełnie nieprawdziwe, ale raz uda się przecież przez uczucia własne wypowiedzieć uczucia setek tysięcy i wtedy jedna jedyna książka, jeden obraz czy rzeźba, okupują trud całego życia – są już trwałą i niezniszczalną zdobyczą sztuki¹⁵.

Zawarte w tych słowach pisarskie credo młodego Odojewskiego znajduje w owych latach najpełniejszą artykulację właśnie w opowiadaniu *Tamten świat*, które powstało w styczniu 1957 r. Artykuł *Z dziennika*, opublikowany w lutym 1957 r., nosi natomiast datę: listopad 1956. Uznać go można za komentarz Odojewskiego do tego opowiadania, w którym po raz pierwszy pojawia się tak istotna w jego późniejszej twórczości tematyka kresowa i łagrowa. Nie będzie przesady w twierdzeniu, że nigdy nie opublikowany *Tamten świat* ufundował ważki obszar pisarstwa Odojewskiego, który rozkwitł w książkach emigracyjnych pisarza: *Zabezpieczeniu śladów* wydanych w 1984 r. oraz blisko dekadę później tomie *Jedźmy, wracajmy...* (1993).

Archiwum Włodzimierza Odojewskiego w Poznaniu. *Cień nad wielką równiną*

Zanim to jednak nastąpiło, *Tamten świat* ewoluował pod piórem pisarza i w zaciszu jego pracowni. Poszukując dalszych losów zaniechanego w 1958 r. tomu *Codzienna ściana płaczu*, trafiamy do Archiwum Włodzimierza Odojewskiego¹⁶, kolejnej instytucji dedykowanej autorowi *Oksany*. W 2008 r.

¹⁵ W. Odojewski, *Z dziennika*, „Tygodnik Zachodni” 1957, nr 8, s. 4.

¹⁶ W celu oznaczenia dokumentów z tego zasobu posługuję się w dalszej części artykułu skrótem: AWO.

pisarz przekazał Uniwersytetowi im. Adama Mickiewicza swoje archiwum literackie. Gromadzone przez lata materiały dokumentujące pracę twórczą zgodnie z wolą autora znalazły się w jego rodzinnym mieście, na macierzystej uczelni. Obecnie umieszczone są w specjalnie w tym celu utworzonej pracowni, znajdującej się w Collegium Maius – siedzibie Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu. Zasób, przywieziony z domu Odojewskiego w Monachium w kilku obszernych partiach, przygotowanych przez autora, został zinwentaryzowany i opracowany przez zespół literaturoznawców i dokumentalistów z poznańskiej polonistyki i zaprezentowany w serii artykułów, a wprowadzany jest także do badawczego obiegu dzięki cyklicznym konferencjom naukowym poświęconym pisarzowi, organizowanym przez Archiwum¹⁷.

Wśród kilkudziesięciu obszernych tek, zgromadzonych w Archiwum i dokumentujących pracę tekstotwórczą Odojewskiego nad wieloma jego utworami, zachował się także maszynopis powieści *Cień nad wielką równiną*¹⁸. Kolejny to tytuł, którego próżno szukać w zestawieniach opublikowanego dorobku pisarza. Pod tekstem znajdujemy datę: 1961 rok, natomiast na

¹⁷ Zob. D. Nowakowska, *Poznańskie archiwum/pracownia Włodzimierza Odojewskiego*, „Fraza” 2016, nr 4, s. 52–61; D. Nowakowska, J. Nawrot, J. Krystek, *Archiwum pisarskie W. Odojewskiego w świetle krytyki genetycznej. Rekonesans [w:] Przed-tekstowy świat: z literackich archiwów XIX i XX wieku*, pod red. M. Woźniak-Łabieniec, Łódź 2020, s. 87–102; D. Nowakowska, A. Przybyszewska, *Pisarz w archiwum. Prace nad poznańskim Archiwum Włodzimierza Odojewskiego*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka” 2019, nr 35, s. 17–38. Wokół Archiwum zgromadziło się środowisko badaczy, pisarzy i miłośników prozy Włodzimierza Odojewskiego, a dorobkiem piętnastolecia istnienia tej pracowni są publikacje, spotkania naukowe (trzy konferencje w latach 2017–2021) oraz inne wydarzenia kulturalne (m.in. wystawa biograficzno-literacka *Jedźmy, wracajmy... Drogi życia i szlaki twórcze Włodzimierza Odojewskiego*, prezentowana w Bibliotece Raczyńskich w 2018 r.). Bez wątplenia bogata baza materiałowa i źródłowa Archiwum, wprowadzona do badawczego obiegu, ożywiła i przywróciła refleksję nad twórczą biografią jednego z najwybitniejszych polskich twórców współczesnych, która to refleksja rozwijała się najintensywniej w latach dziewięćdziesiątych i wczesnych dwutysięcznych, kiedy wydane na emigracji książki Odojewskiego dostawały się do obiegu krajowego, a jego twórczość cieszyła się ogromnym zainteresowaniem literaturoznawców. Pokłosem spotkań naukowych poświęconych pisarzowi, a zorganizowanych przez Archiwum Włodzimierza Odojewskiego, są tomy pokonferencyjne: *Zabezpieczanie śladów. Wokół życia i twórczości Włodzimierza Odojewskiego*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, Poznań 2018; *Zapomniane, nieuśmierzone... Pamięć, zapomnienie, trauma w twórczości Włodzimierza Odojewskiego*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, Poznań 2020 oraz przygotowujący do edycji *Ogród pełen światła. Pisarstwo Włodzimierza Odojewskiego w kontekstach. Autobiografizm, autotematyzm, publicystyka*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, który zostanie wydany w 2023 roku.

¹⁸ W. Odojewski, *Cień nad wielką równiną* [maszynopis powieści], AWO, s. 1–179. O losach tej powieści pisze krótko Magdalena Rabizo-Birek: „Miała się ona ukazać w Instytucie Literackim, jednak pisarz nie zdecydował się ostatecznie na druk całości. Jak wspomina – zaważyła nad tym krytyczna opinia przyjaciela – Jarosława Abramowa-Newerlego, który uważał, że utwór jest zanadto polityczny i publicystyczny” (taż, *Od łagrowego autentyku do literatury łagrowej* [w:] tejsze, *Między mitem a historią. Twórczość Włodzimierza Odojewskiego*, Warszawa 2002, s. 119).

tece ręką autora zapisany został komentarz: „Powieść nigdzie nie drukowana – więzienna, z retrospekcjami kresowymi. Zdaje się, przepadła, gdyż doszukali się w niej wątków antysemickich (pierwszej strony nie ma, więc nie wiadomo, jak się nazywała)”¹⁹. Lektura całości jednak dowodzi, że powieść jest obszerniejszą wersją *Tamtego świata*, osadzoną na materii zdarzeniowej wspomianej przez narratora wcześniejszego o cztery lata opowiadania. Fabuła została rozbudowana na 179 stron maszynopisu, a biografię narratora opowiadania otrzymał Karol – historyk, uczestnik poznańskiego „krwawego czerwca”. Wspólny pozostał pomysł konstrukcyjny i fabularny – narracja oparta na monologu wewnętrznym bohatera rozmyślającego o swych losach, które w zamierzeniu narratora *Tamtego świata* służyć miały napisaniu powieści, natomiast w *Cieniu nad wielką równiną* – życiorysu więziennego. Karol został osadzony w więzieniu i zmuszony przez Tykieta, przedstawiciela Urzędu Bezpieczeństwa, do spisania własnej biografii, którą następnie zamierzano wykorzystać, zgodnie z praktyką czasów komunistycznych, do sporządzenia aktu oskarżenia bohatera. Zastanawiając się, jakie treści chciałby przekazać swemu prześladowcy, znajomemu jeszcze z lat młodzieńczych adwokatowi, którego jako trzynastolatek ocalił od aresztowania, wspomina swoje dzieciństwo w Słobódce na Podolu, polowania w Glebach, wyprawy do pobliskiej Nikoryczy, następnie dramatyczny przełom w biografii – wysiedlenie do kirgiskiego kołchozu w miejscowości Urdasz, osadzenie w sowchozie w Kustanaj, wyniszczającą pracę w kopalniach, morderczą przeprawę przez pustynię i dotarcie do polskiego obozu w Persji i tu przypadkowe spotkanie z nauczycielem Nikodemem Burdą. Losy Nikodema Karol uznaje za kanwę następnego życiorysu, który także powinien napisać. Po powrocie do Polski Karol zamieszkał w Poznaniu u wysiedlonych z Podola krewnych. Tu, za pośrednictwem kuzyna Piotra Czerestwińskiego, poznał ofiary brutalnego terroru komunistycznego. Wspomina też zabójstwo swej ciężarnej żony, Barbary, podczas strzelaniny w czasie kulminacji „krwawego czerwca”. Karol opuszcza więzienie, oddając ubekowi życiorys i pożegnany jego komentarzem: „Wiemy, czego pan nie napisał. I będziemy pamiętać”²⁰.

Jak nietrudno się domyślić, żaden z wyżej zaprezentowanych, odnalezionych w archiwach tekstów – *Tamten świat* oraz *Cień nad wielką równiną* – nie mógł ujrzeć światła dziennego w Polsce na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. Były to utwory o niemal dwie dekady wyprzedzające pierwsze w Polsce edycje literatury łagrowej²¹. Sprawa wojennych losów

¹⁹ Dokładna adnotacja umieszczona przez autora pod tekstem powieści: „Łeba – lato 1961. Warszawa – jesień 1961, zima 1961”. Dopowiedzmy, że tytuł powieści zachował się na kolejnej, zachowanej w AWO kopii tego utworu.

²⁰ W. Odojewski, *Cień nad wielką równiną...*, AWO, s. 168.

²¹ Zob. I. Sariusz-Skąpska, *Polscy świadkowie Gulagu. Literatura łagrowa 1939–1989*, Kraków 2002.

wysiedlonych przez sowieckie władze Polaków należała wówczas do obszarów zakazanych, podobnie jak równie ważki dla Odojewskiego temat zbrodni katyńskiej²². Jeśli jednak fabuły obu wczesnych utworów pisarza wydają się znajome, to za sprawą dalszej pracy tekstotwórczej Odojewskiego, który do zarzuconej powieści powrócił w latach emigracyjnych, kiedy mógł swobodnie – jakkolwiek poza krajem – poruszać tematy mające dla niego wagę największą. Po publikacji w 1973 r. w Instytucie Polskim w Paryżu powieści *Zasypie wszystko, zawieje...*, wieńczącej cykl podolski, przyszedł czas na edycję opowiadań, w których została wykorzystana fabuła *Cienia nad wielką równiną*. I tak, w *Zabezpieczaniu śladów* znajdujemy utwory *List* oraz *I duch się skupił w jedno ziarno...*, w których pomieszczone zostały losy wysiedlonego i doświadczonego łagrową przeszłością narratora powieści z 1961 r. oraz historia Nikodema Burdy²³. Tymczasem w tomie *Jedźmy, wracajmy...* Odojewski opublikował opowiadanie *Spisywane z pamięci*, które poza tematem łagrowej przeszłości bohatera zawiera także drugą warstwę treściową *Cienia nad wielką równiną* – opowieść o udziale bohatera w wypadkach Poznańskiego Czerwca. W *Spisywanym z pamięci* narrator otrzymuje zmienione imię – Piotr (zapewne Czerestwienski, bohater cyklu podolskiego i epizodyczna postać z *Cienia nad wielką równiną*)²⁴. Przyczyn takiego rozparcelowania przez Odojewskiego fabuły powieści z 1961 r. można dopatrywać się w potrzebie dalszego opowiadania losów bohaterów cyklu podolskiego, u którego podstaw znalazły się niewydane, zaprezentowane wyżej utwory. Odojewski w latach emigracyjnych, już jako autor *Zmierzchu świata*, *Wyspy ocalenia* i *Zasypie wszystko, zawieje...*, pisał dalej swoje opus magnum, przepisywał i dopracowywał wcześniejsze teksty²⁵. Oba odnalezione w archiwach utwory: *Tamten świat* oraz *Cień*

²² Jak zauważa Magdalena-Rabizo Birek, utwory Odojewskiego z tego okresu nie mogły być oparte na źródłach pisanych (zob. też, *Między mitem...*, s. 115). Warto w związku z tym zasygnalizować, że z wielkim prawdopodobieństwem materię fabularną do *Tamtego świata* i *Cienia nad wielką równiną* Odojewski zaczerpnął z rodzinnych opowieści, z autentycznej historii rodziny Bystrzyckich. W 1954 r. Odojewski poślubił Janinę Bystrzycką, kuzynkę Przemysława Bystrzyckiego, który wraz z rodziną został zesłany z Przemyśla do Kazachstanu (wiosną 1940 r.), a jego ojciec Tadeusz, wiceburmistrz Przemyśla, wydawca, architekt, oficer Wojska Polskiego, aresztowany krótko przed wysiedleniem rodziny przez NKWD, został ofiarą zbrodni katyńskiej. Więcej piszę o tym źródle inspiracji w tekście *Włodzimierz Odojewski – Przemysław Bystrzycki: miejsca wspólne* [w:] *Ogród pełen światła...* [w druku].

²³ Postać Nikodema Burdy powstała na kanwie autentycznych losów czeskiego komunisty Habichy przedstawionych w książce Beaty Obertyńskiej *W domu niewoli*, Rzym 1946. Najpewniej wspomnienia Obertyńskiej były Odojewskiemu znane już w latach pracy nad *Cieniem nad wielką równiną*. Zob. M. Rabizo-Birek, *Między mitem...*, s. 119).

²⁴ O opowiadaniach łagrowych autora *Wyspy ocalenia*, a także o roli, jaką w powstaniu tych tekstów odegrał niewydany *Cień nad wielką równiną*, zob. M. Rabizo-Birek, *Między mitem...*, s. 114–141.

²⁵ O tym, że ciąg dalszy cyklu podolskiego powstawał, przekonuje materia źródłowa Archiwum Włodzimierza Odojewskiego, a w nim ogromna dokumentacja niedokończono-

nad wielką równiną uznać należy nie tylko za dopełnienie ukraińskiej epopei Odojewskiego, ale także dossier genezy cyklu podolskiego.

Zamiast podsumowania

Przedstawione powyżej losy powieści *Cień nad wielką równiną*, która „przeżyła” w szeregu emigracyjnych opowiadań, uzupełnić wypada kilkoma słowami na temat *Codziennej ściany płaczu*. Jak wskazano, nie znajdziemy w bibliografii dorobku Odojewskiego tej książki, która przecież także miała swe dalsze losy. Objawiają się one – jeśli na pisarską biografię spojrzymy z nieco innej perspektywy – nie przez pryzmat dat umieszczonych w adresach bibliograficznych opublikowanych książek, ale przede wszystkim w procesie tekstotwórczym pisarza, który odsłaniają archiwalia. W 1960 r. Odojewski wydał *Kwarantannę*, czyli zbiór opowiadań, w którym znaleźć możemy część tekstów przeznaczonych uprzednio do *Codziennej ściany płaczu*. W Archiwum Włodzimierza Odojewskiego znajduje się obszerna dokumentacja pracy pisarza nad tymi książkami, w postaci serii teczek opisanych przez autora: „Kwarantanna” / „Codzienna ściana płaczu”. Jak można się przekonać, zestawiając szcztokę wydawniczą z Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego z opublikowaną wersją *Kwarantanny*, w istocie niewiele z koncepcji *Codziennej ściany płaczu* przetrwało w następnym tomie opowiadań – zaledwie dziesięć tekstów, jakkolwiek przeważających w zestawieniu ilościowym (*Kwarantanna* to zbiór czternastu opowiadań), to jednak umieszczonych w odmiennym kontekście całościowym, bo naznaczonym pracą Odojewskiego nad inną jeszcze powieścią powstającą w tym czasie – *Miejscami nawiedzonymi* (tak zatytułowany został także cykl opowiadań w *Kwarantannie* pomieszczony na końcu książki).

Do zaniechanego w 1958 r. tomu opowiadań Włodzimierz Odojewski powrócił po czterech dekadach, gdy u schyłku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, dowiedziawszy się o przejęciu zbiorów Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego przez Bibliotekę Raczyńskich, odwiedził Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego w Poznaniu. Pisarz nie zdecydował się wówczas na publikację *Codziennej ściany płaczu*, a o przyczynach powtórnego, tym razem własnego zaniechania, napisał w dwóch tekstach

---

nej powieści *Katarzyna* (zwanej też *Powieścią berlińską*), której treścią są powojenne losy Katarzyny Woynowiczowej, Pawła Woynowicza i Piotra Czerestwińskiego. O zgromadzonych w Archiwum materiałach do pracy nad tą powieścią pisze Magdalena Rabizo-Birek w dwuczęściowym obszernym studium zatytułowanym *W poszukiwaniu Katarzyny. Ostatnie dwa ogniewa cyklu podolskiego*, opublikowanym w tomach konferencyjnych: *Zabezpieczanie śladów...*, s. 13–24 oraz *Zapomniane, nieuśmierzone...*, s. 151–198.

poświęconych „znalezisku”. Wydał natomiast po raz trzeci *Kwarantannę*, w której umieścił niektóre opowiadania, przeznaczone pierwotnie do tomu z 1958 r. Wielce to jednak odmienna książka zarówno od oryginalnej, utrwalonej w szczotce drukarskiej wersji *Codziennej ściany płaczu*, jak i dwa lata późniejszej *Kwarantanny*²⁶.

Oba wyżej zaprezentowane tytuły – tom opowiadań *Codzienna ściana płaczu* oraz powieść *Cień nad wielką równiną* – nie ujrzały światła dziennego w takiej postaci, jaką nadał im autor w latach 1957–1961. Obie ocalały podwójnie, bo zarówno w archiwach (ich wersje najpierwotniejsze), jak i w innych tekstach i tomach Włodzimierza Odojewskiego. Warto jednak wziąć pod rozważę edycję obu utworów w ich wersji wyjściowej, oryginalnej, bo umieszczone w macierzystym kontekście czasowym odsłaniają swe przełomowe znaczenie w początkach twórczej drogi Włodzimierza Odojewskiego. W nich doszukiwać się trzeba załączków cyklu podolskiego.

Bibliografia

Materiały archiwalne

- Odojewski W., *Bez dogmatów. Eseje, dialogi, pamflety*. Dokumentacja wydawnicza [1957–1958], Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego, Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego (oddział Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu), sygn. 22.
- Odojewski W., *Cień nad wielką równiną* [maszynopis powieści], Archiwum Włodzimierza Odojewskiego na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM.
- Odojewski W., *Po tamtej stronie oceanu / Codzienna ściana płaczu*. Dokumentacja wydawnicza [1957–1958], Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego, Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego (oddział Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu), sygn. 23.
- Teczki W. Jasińskiego-Odojewskiego – dokumentacja studiów socjologicznych i ekonomicznych, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. 144/1052 oraz 298/1/9.

Materiały drukowane

- Iwaskiewicz J., Odojewski W., *Korespondencja, „Twórczość”* 2020, nr 11.
- Katalog rękopisów Ośrodka Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego*, t. 1: *Archiwum Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich (1929–1983)*, sygn. Rkp. DL/1–DL/139, oprac. R. Kurewicz, Poznań 1996.
- Odojewski W., *Kwarantanna*, Warszawa 1960.
- Odojewski W., *Kwarantanna*, wyd. 3, Warszawa 2009.
- Odojewski W., *Z dziennika, „Tygodnik Zachodni”* 1957, nr 8.

---

²⁶ Zawile dzieje *Codziennej ściany płaczu* są treścią artykułu W. Odojewskiego, *Znalezisko, „Arkusz”* 1997, nr 5, s. 1–2, oraz przedmowy autora do trzeciego wydania *Kwarantanny*, Warszawa 2009, s. 5–11.

Opracowania

- Nowakowska D., *Poznańskie archiwum/pracownia Włodzimierza Odojewskiego*, „Fraza” 2016, nr 4, s. 52–61.
- Nowakowska D., Nawrot J., Krystek J., *Archiwum pisarskie W. Odojewskiego w świetle krytyki genetycznej. Rekonesans [w:] Przed-tekstowy świat: z literackich archiwów XIX i XX wieku*, pod red. M. Woźniak-Łabieniec, Łódź 2020.
- Nowakowska D., Przybyszewska A., *Pisarz w archiwum. Prace nad poznańskim Archiwum Włodzimierza Odojewskiego*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka” 2019, nr 35, s. 17–38.
- Obertyńska B., *W domu niewoli*, Rzym 1946.
- Odojewski W., *Znalezisko*, „Arkusze” 1997, nr 5, s. 1–2.
- Ogród pełen światła. *Pisarstwo Włodzimierza Odojewskiego w kontekstach. Autobiografizm, autotematyzm, publicystyka*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej [w druku].
- Rabizo-Birek M., *Między mitem a historią. Twórczość Włodzimierza Odojewskiego*, Warszawa 2002.
- Rezler M., *Fredry 8. Historia Wydawnictwa Poznańskiego*, Poznań 2016.
- Sariusz-Skąpska I., *Polscy świadkowie Gulagu. Literatura łagrowa 1939–1989*, Kraków 2002.
- Szmajz Z., *Wydawnictwo Poznańskie*, „Kronika Miasta Poznania” 2005, nr 3, s. 105–118.
- Świtłała T., *25 lat działalności Wydawnictwa Poznańskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 1981, nr 3, s. 5–42.
- Zabezpieczanie śladów. Wokół życia i twórczości Włodzimierza Odojewskiego*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, Poznań 2018.
- Zapomniane, nieuśmierzone... Pamięć, zapomnienie, trauma w twórczości Włodzimierza Odojewskiego*, pod red. A. Przybyszewskiej i D. Nowakowskiej, Poznań 2020.
- Ziołek J., *10 lat pracy Wydawnictwa Poznańskiego*, „Kronika Miasta Poznania” 1966, nr 4, s. 49–72.

Alicja Przybyszewska

Niewydane książki Włodzimierza Odojewskiego w poznańskich zasobach archiwalnych

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja niewydanych tekstów literackich Włodzimierza Odojewskiego, zachowanych w Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego w Ośrodku Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Literackiego oraz Archiwum Włodzimierza Odojewskiego na Wydziale Filologii Polskiej i Klasyknej UAM. Zachowane materiały źródłowe pozwalają na weryfikację dotychczasowej wiedzy na temat wczesnych etapów twórczej biografii Odojewskiego, czyli okresu przypadającego na lata studiów uniwersyteckich oraz początków działalności pisarskiej i publicystycznej w Poznaniu. W zasobach archiwalnych zachował się tom opowiadań *Codzienna ściana płaczu*, którego edycja została w 1958 r. wstrzymana z przyczyn politycznej nagonki na autora. Jedno z kluczowych opowiadań tego zasobu, *Tamten świat*, dało początek późniejszej o trzy lata powieści Odojewskiego *Cień nad wielką równiną*, od której zaczyna się ważka w jego twórczości tematyka kresowa i łagrowa, w pełni wybrzmiała dopiero w emigracyjnych opowiadaniach Odojewskiego. Warto rozważyć edycję obu nie wydanych dotąd książek.

Słowa kluczowe: Włodzimierz Odojewski, Archiwum Wydawnictwa Poznańskiego, Archiwum Włodzimierza Odojewskiego, Ośrodek Dokumentacji Wielkopolskiego Środowiska Lite-

rackiego, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, cykl podolski Włodzimierza Odojewskiego

Alicja Przybyszewska

Unpublished books of Włodzimierz Odojewski in the collection of Poznań archives

Abstract

This article aims at presenting unpublished texts by Włodzimierz Odojewski that are stored in the archive of the Poznań Publishing House in the Literary Society Center of Documentation (Greater Poland branch) as well as the Archive of Włodzimierz Odojewski at the Faculty of Polish and Classical Philology at Adam Mickiewicz University. The preserved source materials allow for the verification of the previous knowledge regarding the early stages of Odojewski's artistic life, i.e. the period of his university studies and his early work as a writer and columnist in Poznań. The archives house a volume of short stories *Codzienna ściana płaczu* (Everyday wailing wall), the edition of which was cancelled in 1958 due to political attacks on the author. One of the most important stories in this book, *Tamten świat* (The other world) was expanded three years later into the novel *Cień nad wielką równiną* (The shadow over a great plain), which is devoted to the subject of Eastern Borderlands and gulags. These themes fully matured in the stories written after the author's emigration. The edition of the two unpublished books should be considered.

Keywords: Włodzimierz Odojewski, archive of the Poznań Publishing House, Włodzimierz Odojewski Archive, Literary Society Center of Documentation (Greater Poland branch), Faculty of Polish and Classical Philology at Adam Mickiewicz University, the Podolia series by Włodzimierz Odojewski